

ПРОБЛЕМИ, СВЪРЗАНИ СЪС ЗАМЪРСЯВАНЕ НА РЕКА ТОПОЛОВСКА, ПРЕМИНАВАЩА ПРЕЗ ЗМ “ЧИНАР ДЕРЕ”

**ЕКАТЕРИНА ВЪЛЧЕВА, ВЛАДИСЛАВ ПОПОВ
АГРАРЕН УНИВЕРСИТЕТ – ПЛОВДИВ**

PROBLEMS RELATED TO POLLUTION OF THE RIVER TOPOLOVSKA CROSSING THE PROTECTED AREA “CHINAR DERE”

**EKATERINA VALTCHEVA, VLADISLAV POPOV
AGRICULTURAL UNIVERSITY – PLOVDIV**

ABSTRACT

A set of 5-6 water sampling points was established along the river Topolovska, Ase-novgrad Municipality, flowing trough protected area “Chinar dere”. The sampling was sea-sonal, in conjunction with plant protection measures in agricultural field around “Chinar dere”. Samples were analysed using 16 parameters in accordance with Regulation N:7 of 08.08.1989 on quality norms of surface water. The amounts of nitrogen (N-NO₂ and N-NH₄), phosphates (PO₄³⁻) and phosphorus (total PO₄³⁻), both in two times of sampling can be ex-plaind with unregulated storage of animal manure and domestic waste along the river. The runoff from these piles and from arable fields flows into the river Topolovska.

УВОД

Защитените местообитания се нуждаят от активно управление за да се запазят и поддържат нормални условия за функционирането на екосистемите. Мерките за запазване на биологичното разнообразие се регламентират чрез действащите закони в Бъл-гария по този сектор с най-голяма значимост е Закона за Защитените Територии. Той е обнародван в ДВ.бр.133 от 11.11.1998 година. С него се уреждат категориите защи-тени територии, тяхното предназначение и режим на опазване и ползване, обявяване и управление. Законът цели опазването и съхраняването на защитените територии като национално и общочовешко богатство и достояние и като специална форма на опазване на родната природа, способстващи за развитието на културата и науката и за благополучието на обществото.

С цел запазването на едно от последните находища на източен чинар (*Pla-tanus orientalis*) в България, със заповед № РД -48 от 14.11.1995г. на МОСВ мест-ността “Чинар дере” е обявена за защитена местност. Разположена е по поречието на река Тополовска на разстояние около 500 м североизточно от с.Тополово и обхваща площ от 27,7 ха с дължина 3 км. и ширина от 30 до 100 м.

Проблемите на защитената местност са главно от антропогенен характер и засягат натрупаните от преди обявяването ѝ за защитена територия и в настоящия момент битови отпадъци, оборски тор и др. антропогенни замърсители, транспортирани от течението на реката след преминаването и през с.Тополово.

МАТЕРИАЛ И МЕТОД

Включени бяха пет пункта на пробонабиране на води по течението на река Тополовска, която преминава през ЗМ “Чинар дере”. Пунктовете на пробонабиране са съответно както следва:

- Начало на реката преди навлизането ѝ в с. Тополово. Този пункт се използва като фонов пункт (ФП)
- Начало на реката в навлизането и в защитената територия (№ 1)
- По средата на реката в защитената територия. (№ 2)
- В края на реката в защитената територия (№ 3)
- Микрорязовир използван за рибарник пълнеж се от р.Тополовска. (№ 4)

Пробовземането извършихме през лятото и сента на 2006г. Анализите се извършиха в химичната лаборатория на кат. Агроекология при АУ-Пловдив.

Цветът, количествата на тежките метали, йоните и йонните групи се определиха с автоматичен фотометър “SQ-118” на фирмата “Merck” – Германия, работещ на принципа на автоматичната фотометрия във видимата област на светлината (380–780 nm). За определяне на рН и ЕС се използва рН-метър – рН/Cond 340i.

РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

Резултатите от анализите са отразени в таблици: Таблица №1 (лято 20.06.2006), таблица №2 (есен 13.10.2006)

Водите са анализирани по показатели, отчетените количества (ПДК) са коментирани съгласно Наредба № 7 от 08.08.1989 г. за показатели и норми за определяне качеството на течащите повърхностни води.

Наредба № 7 включва няколко групи показатели, по които става определянето на категорията на повърхностни течащи води. Според допустимата степен на замърсяване (ПДК) водите се разделят на три категории.

- Общофизични и неорганични химични показатели водни проби взети през лятото на 2006 г.

От Табл. № 1 по-долу е видно, че активната реакция рН при всички проби е в диапазона 6.5-8.5, като по този показател водите могат да се отнесат към първа категория, допустимата норма за първа категория е 6.5-8.5.

Електропроводимостта /ЕС/ е в рамките на 136-383 $\mu\text{S}/\text{cm}$, като по този показател също водите от контролираните пунктове отговарят на първа категория. Според наредбата [1] за първа категория води, допустимата ЕС е 700 $\mu\text{S}/\text{cm}$. От Табл. № 1 се вижда, че с най-висока ЕС са водите от проби № 1, 2, ФП.

Установените неразтворени вещества във водите на проби № 1, 2, ФП се отнасят към първа категория (30 mg/dm^3 за първа категория), а проби № 3, 4 към втора категория, допустимото количество за втора категория е 50 mg/dm^3 .

Анализите показват, че като цяло наличието на Cl^- и SO_4^{2-} йони, е в рамките на допустимото количество за първа категория води. ПДК за тази категория е 200 mg/dm^3 .

Fe във първите три проби е 0.6 mg/dm^3 , което е малко над допустимото за пьва категория (0.5 mg/dm^3), в останалите два пункта то е под допустимото количество.

В проби № 1, 2,4 наличието на Mn във водата я отнася към втора категория, а от № 3 и ФП, към първа.

Таблица 1. Качествени показатели на водни проби взети през лятото на 2006 г., съответстващи на категориите води

Показател		Проба									
№	Вид показател	1	Кат. води	2	Кат. води	3	Кат. води	4	Кат. води	ФП	Кат. води
1	pH	7.57	I	7.79	I	6.51	I	6.64	I	7.90	I
2	ЕС, $\mu\text{S/cm}$	383	I	332	I	300	I	295	I	136	I
3	Цвят, NZ	16		15		12		13		12	
4	Неразтворени в-ва, mg/dm^3	23	I	11	I	38	II	58	II	2	I
5	Cl^- , mg/dm^3	9.9	I	11.1	I	9.1	I	8.4	I	1.5	I
6	SO_4^{2-} , mg/dm^3	28	I	28	I	25	I	33	I	21	I
7	N-NH_4^+ , mg/dm^3	3.5	III	1.9	II	0.4	II	0.5	II	0.4	II
8	N-NO_2^- , mg/dm^3	0.25	III	0.24	III	0.07	III	0.02	II	<0.01	I
9	N-NO_3^- , mg/dm^3	2.01	I	0.66	I	0.97	I	1.43	I	0.75	I
10	N общ, mg/dm^3	6.3		5.3		3.4		4.4		1.62	
11	N орг., mg/dm^3	0.59	I	2.40	II	1.95	II	2.45	II	0.46	I
12	PO_4^{3-} , mg/dm^3	2.73	III	2.49	III	2.1	III	0.06	I	0.29	I
13	P общ (като PO_4^{3-}), mg/dm^3	2.91	III	2.75	III	2.27	III	0.19	I	0.36	I
14	XПК, mg/dm^3	46	II	45	II	47	II	44	II	31	II
15	Fe, mg/dm^3	0.6	II	0.6	II	0.6	II	0.4	I	<0.05	I
16	Cu, mg/dm^3	0.6	II	0.6	II	0.6	II	<0.05	I	<0.05	I
17	Mn, mg/dm^3	0.20	II	0.18	II	0.05	I	0.19	II	<0.05	I

По показателят азот (амониев)- N-NH_4^+ , според данните от табл. № 1, водата от пункт 1 може да се отнесе към трета категория, а от останалите 4 пункта към втора категория, което показва, че по този показател има проблем в р.Тополовска и се отнасят към втора-трета категория води. Допустимото количество за втора категория е 2.0 mg/dm^3 , а за трета 5 mg/dm^3 .

По показателя азот (нитратен) - N-NO_3^- , водите могат да се отнесат към първа категория, като 5 mg/dm^3 е допустимото количество.

Наличието на нитритен азот N-NO_2^- , които в проби № 1, 2, 3, 4 е дори над допустимите норми за трета категория води (ПДК - 0.06 mg/dm^3), ни дава основание да ги отнесем към нея. Изключение прави ФП, при който водата може да се отнесе към първа-втора категория.

Проби № 1, 2, 3 съдържат такова количество на фосфати PO_4^{3-} и фосфор/общ (като PO_4^{3-}), което позволява водата да се отнесе към трета категория, изключение е водата от пункт № 4 и ФП - по тези показатели се отнасят към първа. Допустимото количество фосфати- PO_4^{3-} за трета категория е 2.00 mg/dm^3 , а за фосфор/общ (като PO_4^{3-}) е 3.00 mg/dm^3 .

- Общи показатели за органични замърсители водни проби взети през лятото на 2006 г.

За оценка на качеството на водите по степента на разграждане на органични и неорганични замърсяващи вещества, се използва показателя ХПК (химична потребност от кислород).

Водите по този показател от всички проби се отнасят към втора категория. ХПК за тази категория е 70 mg/dm^3 .

По показателя N-органичен, водите от пунктове 2, 3, 4 се отнасят към втора категория, изключение правят ФП и пункт 1 - тях можем да отнесем към първа. Допустими количества за втора категория са 5 mg/dm^3 , а за първа - 1 mg/dm^3 .

Като показател за наличие на неорганични вещества от промишлен произход сме проследили съдържанието на мед, водите от пробите малко превишават допустимата норма за първа категория (0.05 mg/dm^3), според което можем да ги определим като води от първа-втора категория.

- Общофизични и неорганични химични показатели на водни проби взети през есента на 2006 г

От Табл. № 2 е видно, чеактивната реакция рН при всички проби е в диапазона 6.5-8.5, като по този показател водите могат да се отнесат към първа категория, допустимата норма за първа категория е 6.5-8.5.

Електропроводимостта (ЕС) е в рамките на $136-309 \mu\text{S/cm}$, като по този показател също водите от контролираните пунктове отговарят на първа категория. Според наредбата за първа категория води допустимата ЕС е $700 \mu\text{S/cm}$. От табл. № 2 се вижда, че с най-висока ЕС е водата от проба № 3.

Установените неразтворени вещества във водите на проби № 1, 2, 3, ФП се отнасят към първа категория/ 30 mg/dm^3 за първа категория, а проба № 4 към втора категория, допустимото количество за втора категория е 50 mg/dm^3 .

Анализите показват, че като цяло наличието на Cl^- и SO_4^{2-} йони, е в рамките на допустимото количество за първа категория води. ПДК за тази категория е 200 mg/dm^3 .

Fe и Mn за разлика от таблица № 1 във всички проби са под и в допустимите за първа категория води норми. Допустими количества Fe – 0.5 mg/dm^3 , Mn- 0.1 mg/dm^3 .

По показателят азот (амониев)- N-NH_4^+ , според данните от табл. № 2, водата от всички пунктове може да се отнесе към втора категория, което показва, че по този показател има проблем в р.Тополовска. Допустимото количество за втора категория е 2.0 mg/dm^3 .

По показателя азот (нитратен) - N-NO_3^- , водите могат да се отнесат към първа категория, като допустимото количество е 5 mg/dm^3 .

Наличието на нитритен азот N-NO_2^- , които в проби № 1, 2, 3 е дори над допустимите норми за трета категория води (ПДК – 0.06 mg/dm^3), ни дава основание да ги отнесем към нея. Изключение прави ФП, където водите могат да се отнесат към първа категория, а пункт 4 – втора категория.

Проби № 1, 2, 3 съдържат такова количество на фосфати PO_4^{3-} и фосфор/общ (като PO_4^{3-}), което позволява водата да се отнесе към трета категория, изключение е водата от пункт № 4 и ФП - по тези показатели се отнасят към първа. Допустимото количество фосфати- PO_4^{3-} за трета категория – 2.00 mg/dm^3 , а за фосфор/общ (като PO_4^{3-}) – 3.00 mg/dm^3 .

Таблица 2. Качествени показатели на водни проби взети през есента на 2006 г., съответстващи на категориите води.

Показател		Проба									
№	Вид показател	1	Кат. води	2	Кат. води	3	Кат. води	4	Кат. води	ФП	Кат. води
1	pH	6.84	I	7.46	I	7.52	I	8.20	I	7.90	I
2	ЕС, $\mu\text{S/cm}$	258	I	280	I	309	I	222	I	136	I
3	Цвят, NZ	12		15		13		16		12	
4	Неразтворени в-ва, mg/dm^3	18	I	11	I	12	I	60	II	2	I
5	Cl^- , mg/dm^3	9.3	I	8.6	I	11.6	I	12.5	I	1.5	I
6	SO_4^{2-} , mg/dm^3	33	I	33	I	29	I	21	I	21	I
7	N-NH_4^+ , mg/dm^3	0.5	II	1.3	II	0.3	II	0.9	II	0.4	II
8	N-NO_2^- , mg/dm^3	0.16	III	0.19	III	0.14	III	0.01	II	<0.01	I
9	N-NO_3^- , mg/dm^3	3.39	I	3.92	I	4.00	I	0.59	I	0.75	I
10	N общ, mg/dm^3	5.43		6.35		4.87		2.80		1.62	
11	N орг., mg/dm^3	1.36	II	0.94	II	0.46	I	1.30	II	0.46	I
12	PO_4^{3-} , mg/dm^3	0.95	III	1.06	III	0.75	III	<0.06	I	0.29	I
13	P общ (като PO_4^{3-}), mg/dm^3	1.15	III	1.21	III	1.05	III	0.11	I	0.36	I
14	ХПК, mg/dm^3	37	II	44	II	57	II	53	II	31	II
15	Fe, mg/dm^3	0.10	I	0.07	I	<0.05	I	<0.05	I	<0.05	I
16	Cu, mg/dm^3	<0.05	I	<0.05	I	<0.05	I	<0.05	I	<0.05	I
17	Mn, mg/dm^3	0.13	I	0.12	I	0.06	I	0.13	I	<0.05	I

- Общи показатели за органични замърсяващи вещества на водни проби взети през есента на 2006 г

Оценяване на качеството на водите по степента на разграждане на органични и неорганични замърсяващи вещества определихме показателя ХПК (химична потребност от кислород).

Водите по този показател от всички проби се отнасят към втора категория. ХПК за тази категория е 70 mg/dm^3 .

По показателя N-органичен, водите от пунктове 1, 2, 4 се отнасят към втора категория, изключение правят ФП и пункт 3 - тях можем да ги отнесем към първа, тъй като при тях количеството на този показател е 0.46 mg/dm^3 . За втора - 5 mg/dm^3 , за първа - 1 mg/dm^3 , допустими количества.

Като показател за наличие на неорганични вещества от промишлен произход сме проследили съдържанието на мед, анализите от таблица 2 показват, че водите съдържат по-малко от 0.05 mg/dm^3 и можем да ги отнесем към първа категория.

ИЗВОДИ

Въз основа на извършеното изследване за качествена оценка на водите на р. Тополовска, може да се направят следните заключения:

- За периода на пробовземане лято (20. 06. 2006 г.)

По 7 от наблюдаваните показатели водите отговарят на I- ва категория, по 4 показателя на II- ра категория, а по 4 показателя на III-та категория води.

- За периода на пробовземане есен (13.10. 2006 г.)

По 8 от наблюдаваните показатели водите отговарят на I- ва категория, по 3 показателя на II – ра категория, а по 4 показателя на III-та категория води.

По показателите азот/амониев/-N-NH₄⁻, нитритен азот - N-NO₂⁻, фосфати- PO₄³⁻ и фосфор/общ (като PO₄³⁻), водите на някои от пунктовете на пробовземане /1, 2, 3 / надвишават допустимите за III-та категория норми. Този резултат се наблюдава и при двете пробовземания.

Данните за качеството водите от пункт микроязовир, използван за рибарник показват, че:

- За периода на пробовземане лято (20. 06. 2006 г.)

По 9 от наблюдаваните показатели водите отговарят на I категория, а по 6 показателя на II категория.

- За периода на пробовземане есен (13.10. 2006 г.)

По 10 от контролираните показатели водите отговарят на I категория, а по 5 показателя на II категория.

Отчетените количества азот (амониев)-N-NH₄⁻, нитритен азот - N-NO₂⁻, фосфати- PO₄³⁻ и фосфор/общ (като PO₄³⁻), и при двете пробонабирания биха могли да се обяснят с факта, че съществуват нерегламентирани торища и сметища от различни битови и строителни отпадъци отстоящи на около 100-150 м. от горната и средна част на р. Тополовска има. Водния отток формиран от тях и от селскостопанските площи, се внася чрез повърхностните води във водосбора на р. Тополовска след обилни дъждове и ерозионни процеси.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Наредба № 7 от 08.08.1989 г. на Министерство на Околната Среда и Водите за показатели и норми за определяне качеството на течащите повърхностни води.
- [2] МОСВ. Закон за опазване на околната среда, 2002 г. Обн., ДВ, бр. 91 от 25.09.2002 г., попр., бр. 98 от 18.10.2002 г. кн. 10/2002 г., стр. 244 т. 5, р. 4, № 420.
- [3] МОСВ. Закон за защитените територии (ДВ, бр. 133 от 1998 г., изм. доп. ДВ бр. 98 от 99 г., изм. доп. ДВ бр. 28, 48 и 78 от 2000 г., изм. доп. ДВ бр. 23, изм. бр. 77 и бр. 91/2002 г., изм. ДВ бр. 28/2005 г.)